

Rónay György költészettanáról

Mi kell egy jelentős, nagyszabású költészettan kialakításához? Nyilván nincs rá recept.

De megpróbálhatjuk körülírni, hiszen Rónay György költészete jelentős és nagyszabású, ha a kortárs irodalmi tudat nem is így tartaná számon vagy nem akarná fölismerni.

Az igazi költőnek elsősorban önmagával kell szembenéznie, lehetőségeivel és határaival kell tisztába jönnie, mert hiteles művészetet egyik ellenére sem alkothat. A nagy költészet egyik útja éppen az én föltárásán át vezet, és ez volt Rónay György útja is. Egy kártékony hiedelemmel ellentétben a költőnek ismernie kell anyagát, mégpedig a természettudományi fejlődés pontosságával – azért, hogy magáévá hasonítsa, amit saját törvényei szerint fölhasználhat, vagy azért, hogy elutasítsa, amit akár emészthetetlennek, akár elkoptatottnak talál.

Rónay a poétika szélsőségeitől idegenkedett, de jól, sőt „naprakészen” tudta, mi a korszerű, az úgynevezett „modern”. Számos önelemző számvetést írt, túllátott azonban az egyéni eset kicsinyességén, és rapszodikus vagy éppen elégikus vallomásainak képrendszere kettős jelentései kibontásával szívesen nyitott széles távlatot. Negyvenedik születésnapja 1953 októberére esett, világ- és országrendések esztendei után nem kevésbé nehéz évben. *Egy percre kisütött a nap. / Utána hirtelen sötét lett:* így érzékeltette a történelmi remény röpke idejét és egy hosszú reménytelenségét, aztán a fény és a sötét poláris szembeállításával a természeti képzetváltozatokat kiterítve, a tragikum csúcsán oltotta ki a verset: *Körös-körül lángol az erdő.* Közben a képzetvariánsok a motívumpárt és különböző tárgyakat ölelték össze, és a mindössze húszsoros *Negyven a befejezésig* egy kisvilág képének művészi illúzióját kelti.

Rónay György költészettanának természetéhez tartozik, hogy kettős jelentései egy jelentés-, sőt nemegyszer jelképrendszer alkotóelemei. Szókincse máskülönben mindig megnevező, és sohasem sejtet, ami a szimbolizmusra volna jellemző. Realisztikus jelentéstani fölfogásának köszönhetően gondolatmenete és kifejezőmódja kristályosan áttetsző. Rónay ismerte a fantasztikum beszédes gazdagságát is, de csak meghatározott témához illőnek ítélte: ezért villognak a képzetet káprázatai *Az infarktus félálmaiban.*

Leíró és jellemezni hivatott szókincse klasszikus ízlés jegye, de egyszer-egyszer ő is lemondott a fogalmi realizmusról a látomások formanyelvéért, ami az érzékelhető helyett a lehetséges világ nyelvezete, akár a logika határain belül is. Ennek a szemléletformának a szerepét is költői tárgya szabta meg: élt vele, amikor Bartók zenei kozmoszának hatását óhajtotta megjeleníteni: *Forrás buggyan nyomán / mögötte gőzöl a szívig-basadt föld / körötte csillagok forognak (Bartók II.)* Ezúttal nem tapasztalatát vagy reflexióját kívánta szavakba

foglalni, hanem az érzékelhetetlen belső állapotnak lelt analóg hangulati víziót.

Akik ismertük, sejtettük róla, hogy harmóniája és emberszeretete nem idilli alkatból született, hanem önmagán aratott diadal eredménye. Szellemi, lelki világához hozzátartozott a drámai feszültség, és ennek alkotóként is tudatában volt. Kedvelte az álarcos verset, szemérmes egyéniségének ezt az egyébként is megfelelő, közvetetten vallomásos lírai szerkezetet, mely a drámai légkör teremtésére is módot ad. Kedves alakmása volt Odüsszeusz. A drámai beszédhelyzeteket különösen mintaszerűen váltogatta egyik remekében, a *Christus Frasobliwy*-ben, mely három szemléletformát úsztat át egymáson: Krisztusét, a költői én-ét és a szenvedő emberiségét. A megszólalók személye alig-alig választható el egymástól, de ez a vers jelentésének lényegi mozzanata. Az ihlető „életnagyságú figurát”, a tizenötödik századi naiv faragványt Rónay ismételtelen leírja *Szürke élet* című kisregényében, és a kereszttel nélkül megjelenített, összeroskadt alak ábrázolatáról elmondja azt is, „mintha láthatatlanul a világ valamennyi terhe a vállára nehezédnek”. Ezért művészi telitalálat, ahogy a lírai vers beszédhelyzetei átfedik egymást — az egyes szám első személy általános alanyként, az emberiség nevében panaszkodik, és a „Christus Frasobliwy” az egyéni túli sorsból minden szenvedést magára véve, valamennyi ember kínját magáénak fogadta.

Rónay György költészetében a szakaszos kompozíció és nem utolsósorban a kötött forma meg a rímek az izmusok tagadásának külső jegyei, mint ahogy a kettős jelentések gyakran alkalmazott és végigvitt jelentésrendszere az avantgard formaképzés ellenpontját alkotja. Pedig Rónay szerette és becsülte Kassákot, egyik-másik szürrealistát úgyszintén, és nagy előfutárakat, Apollinaire-t legkivált. Élére állítva a kérdést, nem is hirdethetjük róla, hogy a modern bontva teremtő irányok ellenfele volt. Inkább hazai vadhajtásaiktól, a kócos, fésületlen költői erőfitogtatástól meg kritikátlan rajongóiktól viszolygott. Sőt, ami a stilisztika és retorika fegyvertárából az avantgard arzenáljába is átkerült, azt maga is kedvel használta, vagy a stíluseljárások formanyelvéről az esztétikuméra fordította. Az avantgard kiáltó kontrasztjai például lírája már említett poláris ellentéteiben jelentek meg, a szimultanizmus meg párhuzamos kijelentések gondolatritmusában: *Megírtam a hadjáratot. / A tízezrek kalandját. / Úgy, ahogy láttam. / Abogy megéltem. (Utószó az Anabázishoz)* Korábban, más helyen *Az öreg költőről* szólva kifejtettem: a vers költője a mámorító ifjúságot úgy állítja szembe az öregedéssel, hogy a mozgás *crescendo* előadott fantáziaképeit a mozdulatlanság *decrecendo*-jával követi, s a gondolatmenet belső ritmusváltását azonos motívum olyan szimmetriája keretezi, melyben mégis a nyitány a végtelent, a befejezés a semmit sugallja. Rónay költői becsvágya nem kisebb, mint az avantgard művészé: az ellentéteiben föloldott teljesség kifejezése.

Mindazonáltal azt hiszem, elsődlegesen regényírói tapasztalatai táplálták költészetének bővizűbb áramlását, legyen szó akár rímes, akár későbbi rímtelen verseiről. Gondoljunk lankadatlan ívű, hatalmas lélegzetű költeményére, a *Haydn gyásmiséjére*. Akár egy lélektani, elemző fejezet egy fejlődésregényből. „Témája”: a francia csapatokkal együtt Bécsbe érkező Stendhal végighallgatja a Haydn lelkiüdvéért előadott *Requiem*et, Mozart művét. (Rónay György életét a

zene rajongó szeretete kísérte, s ez az együttélés művészetét is áthatotta.) A *Haydn gyászmiséje* elbeszélőjének figyelme a környezetről és a jelenlevőkről Stendhalra fordul, majd vissza; ez a kameraváltás tagolja, színezi a szöveget s nem utolsósorban dramatizálja. Stendhal külső leírását a rekviem nyomán fölidézett csatajelenetek, egy érzelmes felhangú színi előadás, majd nők emlékképei változtatják - ahogy a regényhősök tudatzajlásának ábrázolásában ezt megszoktuk, csak a megjelenítés fokozatait ezúttal gondolatritmusok, párrimek dialógusai, rímcserek meglepő eszmefüzérei, valamint a zengő és lecsukló dallamsejtek festik alá. A költemény valóságos leírásokat és emlékképeket vetít elénk, együttesük egy világdarab, hasonlóan avantgard poémák művészi céljához, csak más eszközökkel.

Rónay György költészetéről, ars poeticájáról hű képet csak monográfia adhatna — most be kellett érnem néhány jelzőpont fölmutatásával. Így is nyilvánvaló, hogy a modern költészet sok-sok vívmányát magához hasonította. De ha művészetét egyénítendő, valahol egy határmezsgyét akarunk húzni, akkor érdemes egy kritikájára visszaemlékeznünk. Nemzedékének egyik kiemelkedő lírikusát méltatva, az illető költői világteremtésének egyetlen gyöngéjét a személyes jelenlét hiányában látta. A neo-avantgard, illetve a posztmodern törekvések korában feltűnik Rónay György költészetének ez a fontos vonása: szemében a vers mindig tanúságtétel maradt. Ezért volt ereje utolsó éveiben visszanyúlni akár az impresszionista rajzhoz is, hiszen érett költőként az egyszerűben, a pusztá tapasztalatban is érzékelt és megragadta az egyetemes sugallatot.

VASADI PÉTER

Trombita a fűben

Rónay Györgynek

*Honnan ez a lárma?
Egy lompos patkány
dámvadnak öltözött, badd
űzze a puccos farka,
s vasrácsát félresöpörve
színre tör a csatorna:
küszöbünkig önti ki
szennyét. Hol vannak,
kik visszalapátolják?
Mért hallgatnak a hegedűk?
Kürtökbe vattát ki tömött?
Trombita csillog a fűben.*

*Jönnek érte pedig
pirkadat óta a három-
királyok. Míg ideérnek,
énekelek.
Akik magukban sírnak
egy rózsa előtt, kedvelik
énekeimet. Nénéim dúdolták
valaha fülembé, mikor
mezítláb mentünk kútra
vízért. Most, bogy fulladás
fenyeget mindünket,
Istentől tanulok lélegezni.*